

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی‌های اقتصادی

یارانه انرژی در ایران و جهان

براساس آمارهای آژانس بین‌المللی انرژی، ایران به لحاظ مقدار یارانه انرژی، جایگاه نخست جهان را در بین سایر کشورها به خود اختصاص داده است. در سال ۲۰۱۸، حدود ۶۹,۲ میلیارد دلار یارانه به بخش انرژی ایران اختصاص داده شده که ۲۶,۶ میلیارد دلار آن به بخش نفت، ۲۶ میلیارد دلار آن به بخش گاز طبیعی و ۱۶,۶ میلیارد دلار آن نیز به بخش برق تعلق داشته است. قیمت بنزین در ایران نیز با فاصله نسبتاً زیادی در مقایسه با سایر کشورها، در پایین‌ترین سطح جهان قرار دارد. در این گزارش وضعیت یارانه انرژی در کشورهای مختلف جهان و مقایسه آن‌ها با ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مردادماه ۱۳۹۸

تهیه شده توسط فروع کربنی امیکاس

براساس اطلاعات جدید آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)، بالاتر بودن متوسط قیمت نفت در سال ۲۰۱۸ موجب شده ارزش یارانه سوخت‌های فسیلی در جهان به سطح پیشین خود در سال ۲۰۱۴ برگردد که نشان‌دهنده ماهیت ناقص اصلاحات قیمتی است که طی سال‌های اخیر به کار گرفته شده است.

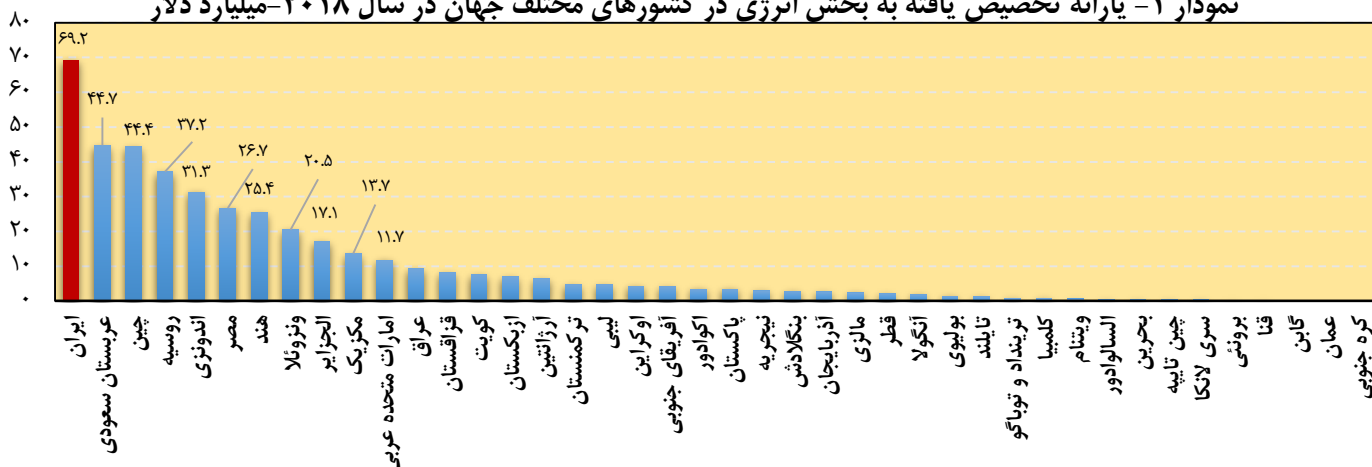
داده‌های جدید سال ۲۰۱۸ حاکی از افزایش ۳۳ درصدی برآورد ارزش این یارانه‌ها به بیش از ۴۰۰ میلیارد دلار است. برآورد یارانه‌های نفت، گاز و برق، به طور قابل توجهی افزایش یافته که نتیجه قیمت‌های بالاتر سوخت است (در شرایطی که قیمت نهایی مصرف‌کننده به طور مصنوعی پایین نگه داشته می‌شود، ارزش یارانه برآوردی افزایش می‌یابد). استمرار چنین روندی برای یارانه‌ها- که دو برابر یارانه انرژی‌های تجدیدپذیر است- دستیابی به هدف قبلی برای کاهش انتشار گاز در جهان را به شدت دشوار می‌کند.

داده‌های سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد که نفت بیشترین میزان یارانه را در جهان به خود اختصاص داده و سهم آن از کل یارانه‌ها به بیش از ۴۰ درصد نیز رسیده است. در سال ۲۰۱۶ بخش برق بیشترین میزان یارانه را داشته است.

انرژی

براساس آمارهای آژانس بین المللی انرژی، در سال ۲۰۱۸ ایران بالغ بر ۶۹ میلیارد دلار یارانه به بخش انرژی اختصاص داده که با این میزان، رتبه نخست جهان را با فاصله بسیار زیادی با کشورهای دیگر، کسب کرده است. پس از آن، عربستان، با اختلاف ۲۴,۵ میلیارد دلاری نسبت به ایران، دومین کشور با میزان یارانه انرژی بالا محسوب می شود. چین، روسیه، اندونزی، مصر و هند نیز در رتبه های بعدی قرار دارند.

نمودار ۱- یارانه تخصیص یافته به بخش انرژی در کشورهای مختلف جهان در سال ۲۰۱۸-میلیارد دلار

منبع آمارها: آژانس بین المللی انرژی

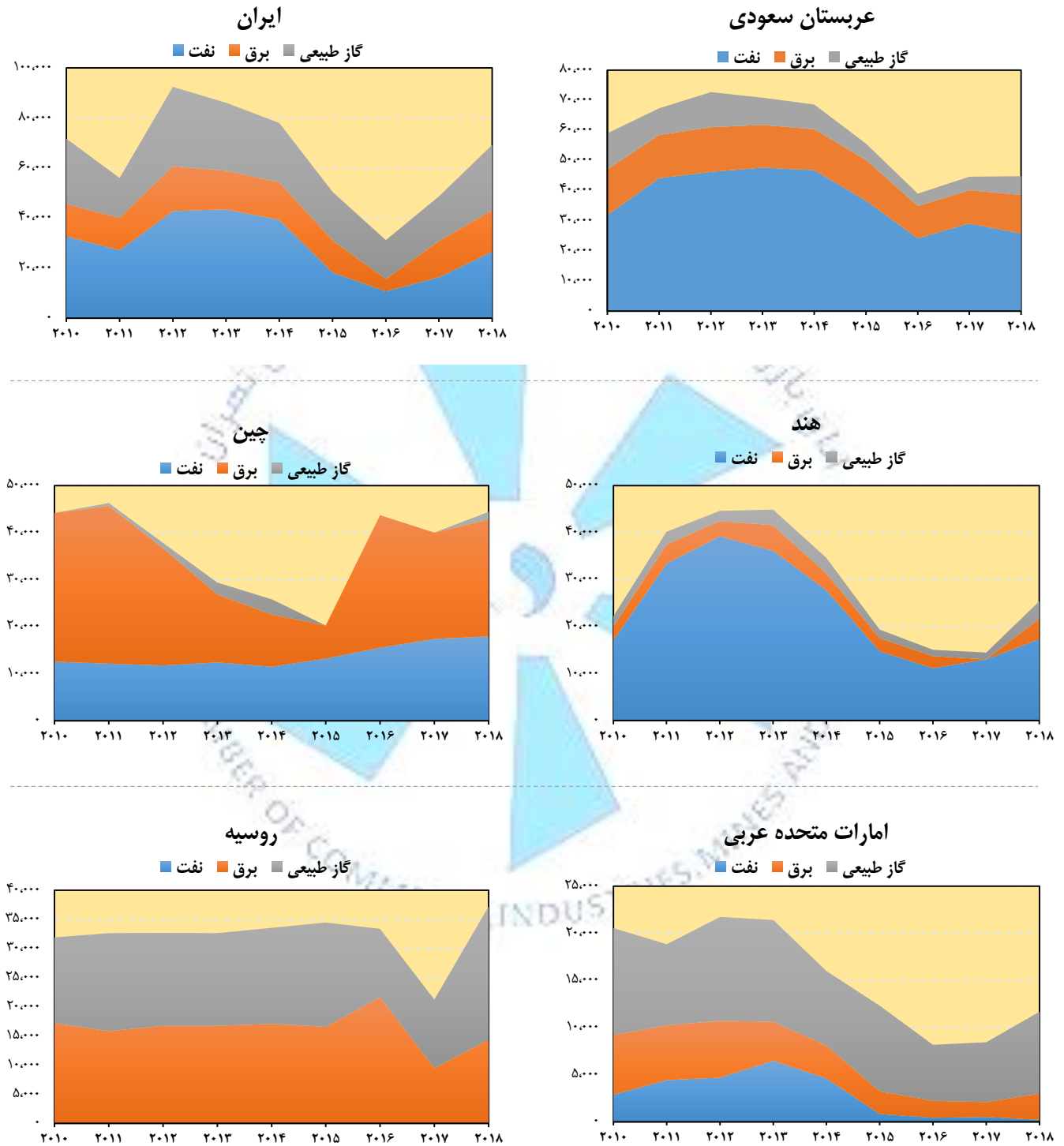
در نمودار ۲ یارانه های انرژی به تفکیک نوع انرژی برای برخی از کشورها، طی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸، نشان داده شده است. در سال ۲۰۱۲ میزان یارانه های تخصیص یافته به بخش انرژی در ایران، در بالاترین سطح قرار داشته و در سال ۲۰۱۶ به پایین ترین حد خود رسیده است. از سال ۲۰۱۶ به بعد مجدداً روند صعودی یارانه های انرژی در ایران و با سرعتی بالاتر آغاز شده و در سال ۲۰۱۸ تقریباً به سطوح قبلی سال ۲۰۱۴، برگشت می کند.

عربستان سعودی نیز طی سال های اخیر به میزان قابل توجهی یارانه های انرژی خود را کاهش داده است که عمده کاهش آن مربوط به بخش نفت می شود. در امارات متحده عربی نیز بخش قابل توجهی از یارانه های انرژی این کشور به بخش گاز طبیعی اختصاص داشته است. طی سال های اخیر امارات توانسته یارانه های بخش نفت خود را تقریباً به صفر برساند؛ ضمن اینکه یارانه های مربوط به گاز طبیعی و برق را نیز کاهش داده است. چین نیز که از سال ۲۰۱۱ در حال کاهش یارانه های بخش برق خود بود، در سال ۲۰۱۵ روند آن را متوقف کرد و از آن بعد یارانه های بخش برق و نفت خود را افزایش داد. یارانه های انرژی روسیه نیز تنها مختص به بخش گاز طبیعی و برق بوده و به استثنای سال ۲۰۱۷، روند یارانه های تخصیص یافته به این دو بخش تغییر قابل توجهی را تجربه نکرده است. هند نیز که طی نیمه نخست دهه ۲۰۱۰، رقم قابل توجهی یارانه به بخش نفت خود تخصیص می داد، توانسته طی سال های اخیر به میزان چشم گیری یارانه این بخش را کاهش دهد. (نمودار ۲).

معاونت بررسی های اقتصادی

نمودار ۲- یارانه انرژی به تفکیک بخش ها طی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ برای کشورهای منتخب- میلیون دلار

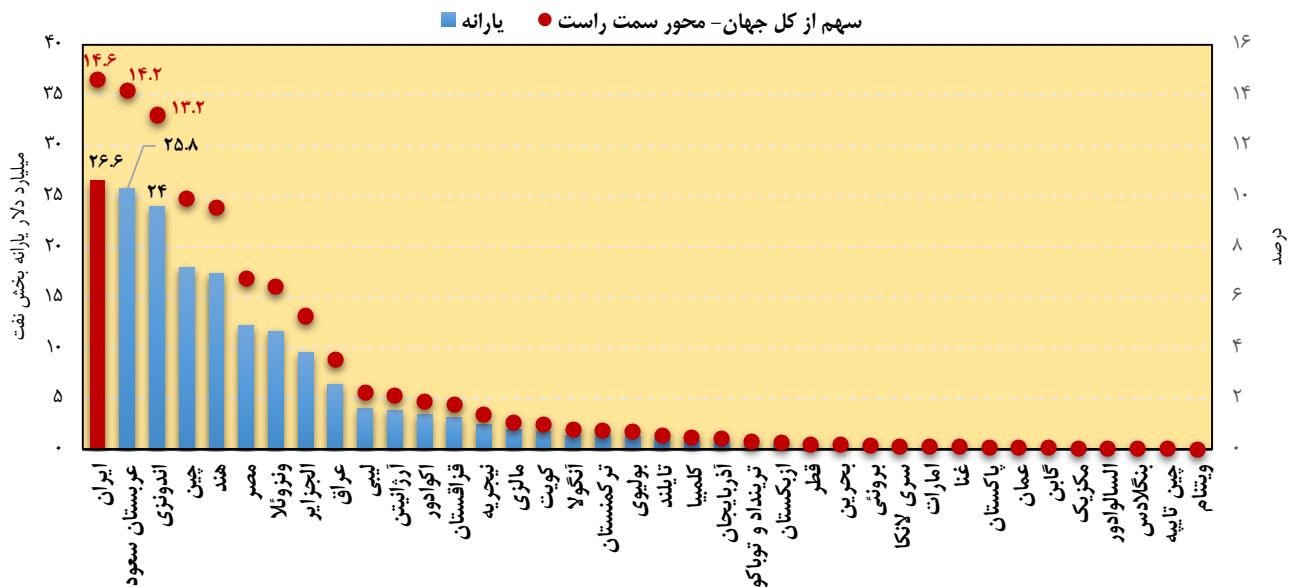

منبع آمارها: آژانس بین المللی انرژی

نفت

با جدا کردن بخش نفت از سایر منابع انرژی، ایران بیشترین میزان یارانه را در مقایسه با سایر کشورها به این بخش اختصاص داده؛ اگرچه میزان یارانه اختصاص یافته به بخش نفت در کشورهای عربستان و اندونزی در فاصله بسیار ناچیزی کمتر از ایران قرار دارد. ایران در سال ۲۰۱۸، حدود ۲۶٫۶ میلیارد دلار به بخش نفت یارانه اختصاص داده است که سهمی حدود ۱۴٫۶ درصد از کل یارانه انرژی در جهان را تشکیل می‌دهد؛ این رقم در عربستان و اندونزی به ترتیب ۲۵٫۸ میلیارد دلار (۱۴٫۲ درصد) و ۲۴ میلیارد دلار (۱۳٫۲ درصد) بوده است.

نمودار ۳- یارانه بخش نفت در کشورهای مختلف طی سال ۲۰۱۸ - میلیارد دلار و درصد

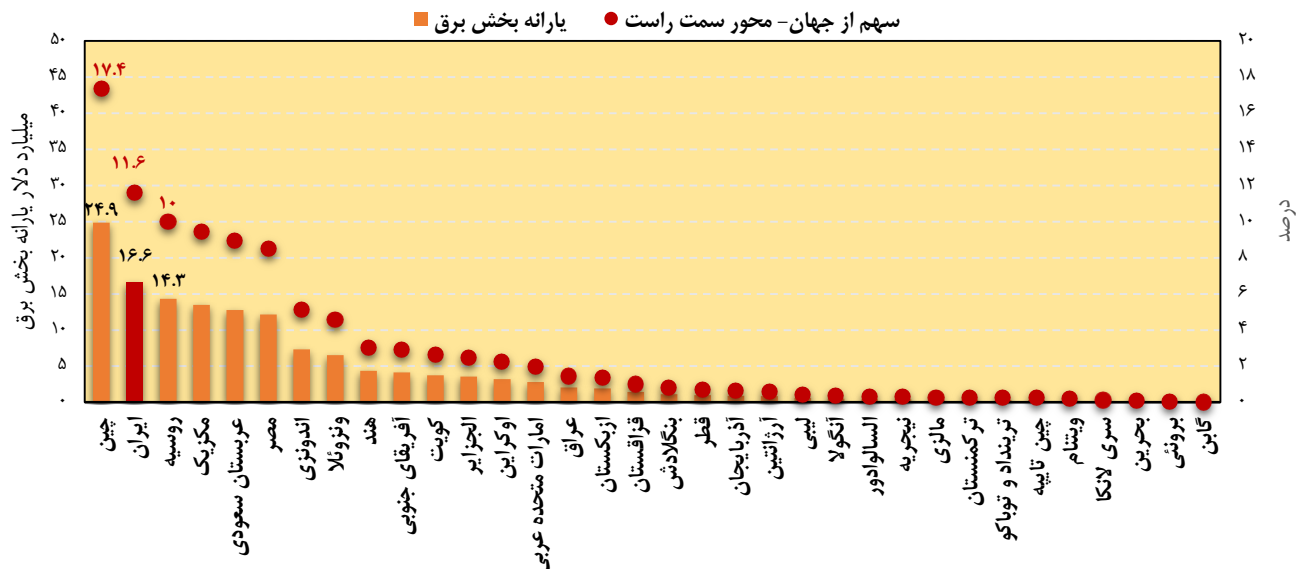
منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی

برق

نمودار ۴، میزان یارانه بخش برق را برای کشورهای جهان در سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد. بیشترین میزان یارانه بخش برق مربوط به کشور چین بوده است. این کشور در سال ۲۰۱۸، حدود ۲۴٫۹ میلیارد دلار یارانه به بخش برق اختصاص داده که سهمی حدود ۱۷٫۴ درصد از کل یارانه برق جهان را در برداشته است. دومین کشور پس از چین نیز ایران با رقم یارانه ۱۶٫۶ میلیارد دلار و سهم ۱۱٫۶ درصدی از کل جهان بوده است. روسیه سومین کشوری است که بیشترین میزان یارانه را به بخش برق اختصاص می‌دهد؛ بطوریکه در سال ۲۰۱۸ رقمی حدود ۱۴٫۳ میلیارد دلار یارانه به بخش برق پرداخت کرده که این میزان ۱۰ درصد کل یارانه برق جهان را تشکیل می‌دهد.

نمودار ۴- یارانه بخش برق در کشورهای مختلف طی سال ۲۰۱۸- میلارد دلار و درصد

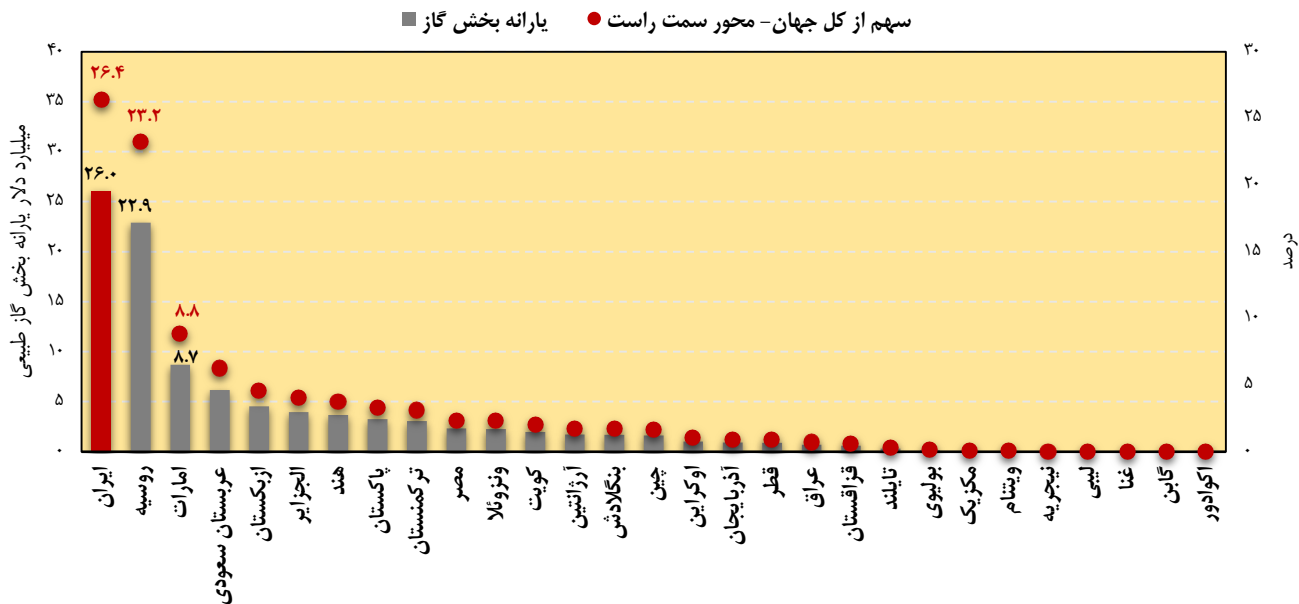
منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی

گاز طبیعی

دو کشور ایران و روسیه به دلیل دارا بودن منابع غنی تولید گاز طبیعی، نسبت به سایر کشورها رقم نسبتاً بالاتری یارانه به بخش گاز طبیعی اختصاص می‌دهند. ایران به لحاظ یارانه گاز طبیعی، بالاترین رقم را در سطح کل جهان داشته که معادل ۲۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ (۲۶,۴ درصد از کل یارانه بخش گاز طبیعی جهان) بوده است. روسیه نیز با رقم ۲۲,۹ میلیارد دلار، دومین کشور به لحاظ بزرگی یارانه تخصیص یافته به این بخش که سهم ۲۳,۲ درصدی از کل یارانه گاز طبیعی جهان را در برداشته است. قطر با وجود تولید بالای گاز طبیعی (براساس آمارهای بریتیش پترولیوم قطر رتبه چهارم تولید گاز طبیعی جهان پس از روسیه، ایران و کانادا را دارد) یارانه کمی حدود ۰,۹ میلیارد دلار را در بخش گاز طبیعی اختصاص داده است.

امارات متحده عربی، با فاصله نسبتاً زیادی با روسیه و ایران، سومین کشور با یارانه گاز طبیعی بالا بوده است. در سال ۲۰۱۸، امارات حدود ۸,۷ میلیارد دلار یارانه به این بخش اختصاص داده که حدود ۸,۸ درصد کل یارانه گاز طبیعی جهان را تشکیل می‌دهد.

نمودار ۵- یارانه بخش گاز طبیعی در کشورهای مختلف طی سال ۲۰۱۸-۲۰۱۹ میلارد دلار و درصد

منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی

زغال سنگ

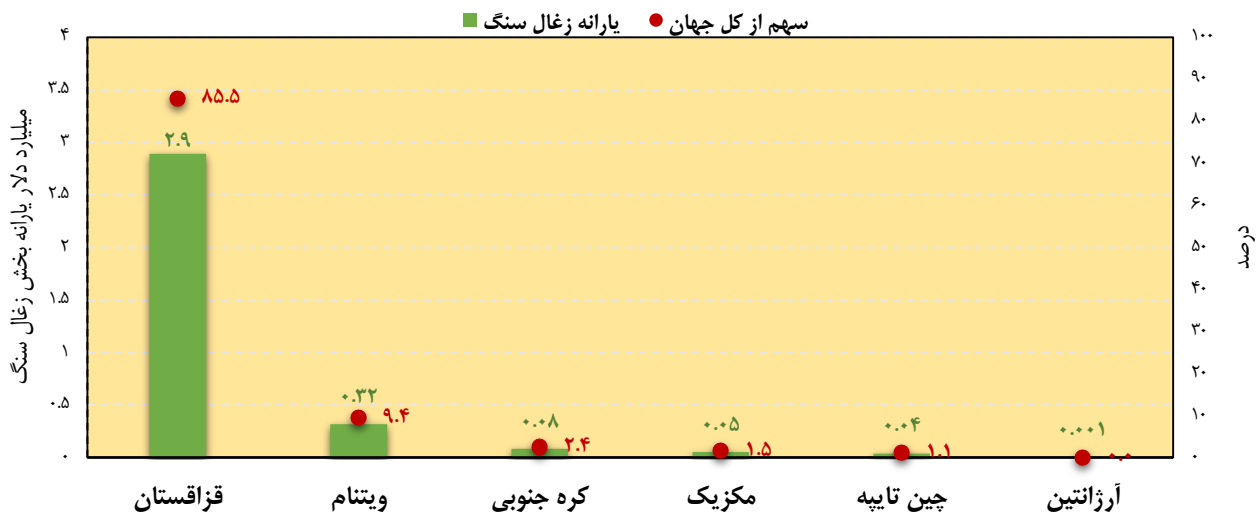
معدود کشورهایی در جهان هستند که به بخش ذغال سنگ نیز یارانه اختصاص می‌دهند. تعداد این کشورها در سال ۲۰۱۸، ۶ مورد بوده که قزاقستان بزرگترین آنها است. در سال ۲۰۱۸، قزاقستان حدود ۲,۹ میلیارد دلار یارانه به بخش ذغال سنگ اختصاص داده که این مقدار ۸۵,۵ درصد کل یارانه زغال سنگ جهان را شامل می‌شود.

ویتنام با ۳۱۶ میلیون دلار و کره جنوبی با حدود ۸۳ میلیون دلار یارانه زغال سنگ، سهمی به ترتیب ۹,۴ درصدی و ۲,۴ درصدی از کل یارانه زغال سنگ جهان را به خود اختصاص داده‌اند.

از سال ۲۰۱۴ به بعد قزاقستان و ویتنام یارانه‌های بخش زغال سنگ خود را افزایش داده‌اند؛ این در حالی است که این یارانه در کره جنوبی طی این مدت کاهش یافته است.

تایلند نیز پیش از سال ۲۰۱۴ یارانه‌ای به بخش زغال سنگ اختصاص می‌داد که از سال ۲۰۱۴ به بعد آن را قطع کرده است.

نمودار ۶- یارانه بخش زغال سنگ در کشورهای مختلف طی سال ۲۰۱۸- میلارد دلار و درصد

منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی

سرانه یارانه انرژی و نسبت یارانه به تولید ناخالص داخلی

در سال ۲۰۱۸، در ونزوئلا میزان یارانه اختصاص یافته به بخش انرژی، حدود ۲۱ درصد تولید ناخالص داخلی این کشور را تشکیل می‌دهد. این نسبت (یارانه انرژی به تولید ناخالص داخلی) در ونزوئلا، در بالاترین سطح جهان قرار دارد. پس از ونزوئلا نیز ازبکستان به اندازه حدود ۱۷ درصد تولید ناخالص داخلی خود، یارانه به بخش انرژی اختصاص می‌دهد.

ایران نیز با نسبت یارانه انرژی به تولید ناخالص داخلی بیش از ۱۵ درصدی، در جایگاه سوم جهان به لحاظ این نسبت قرار گرفته است. عربستان نیز در این نسبت، جایگاه نهم و امارات متحده عربی نیز رتبه هجدهم را داشته است (نمودار ۷).

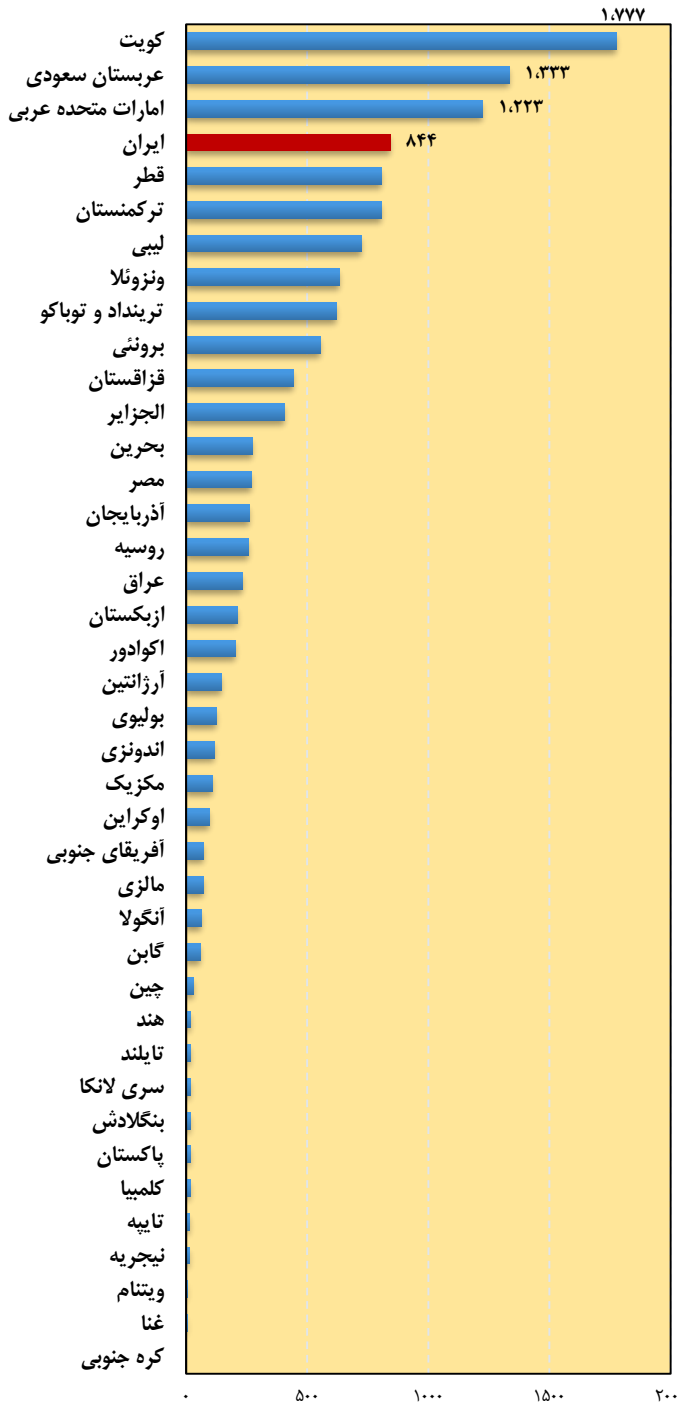
با مقایسه سرانه یارانه انرژی در کشورهای مختلف می‌توان گفت کویت با سرانه یک هزار و ۷۷۷ دلار به ازای هر نفر، بیشترین سرانه یارانه انرژی را در جهان دارد. پس از کویت نیز عربستان سعودی و امارات متحده عربی به ترتیب با سرانه‌های یک هزار و ۳۳۳ دلار و یک هزار و ۲۲۳ دلار قرار دارند. ایران نیز به لحاظ سرانه یارانه انرژی چهارمین کشور در جهان است که به ازای هر نفر، ۸۴۴ دلار یارانه انرژی پرداخت می‌کند (نمودار ۸).

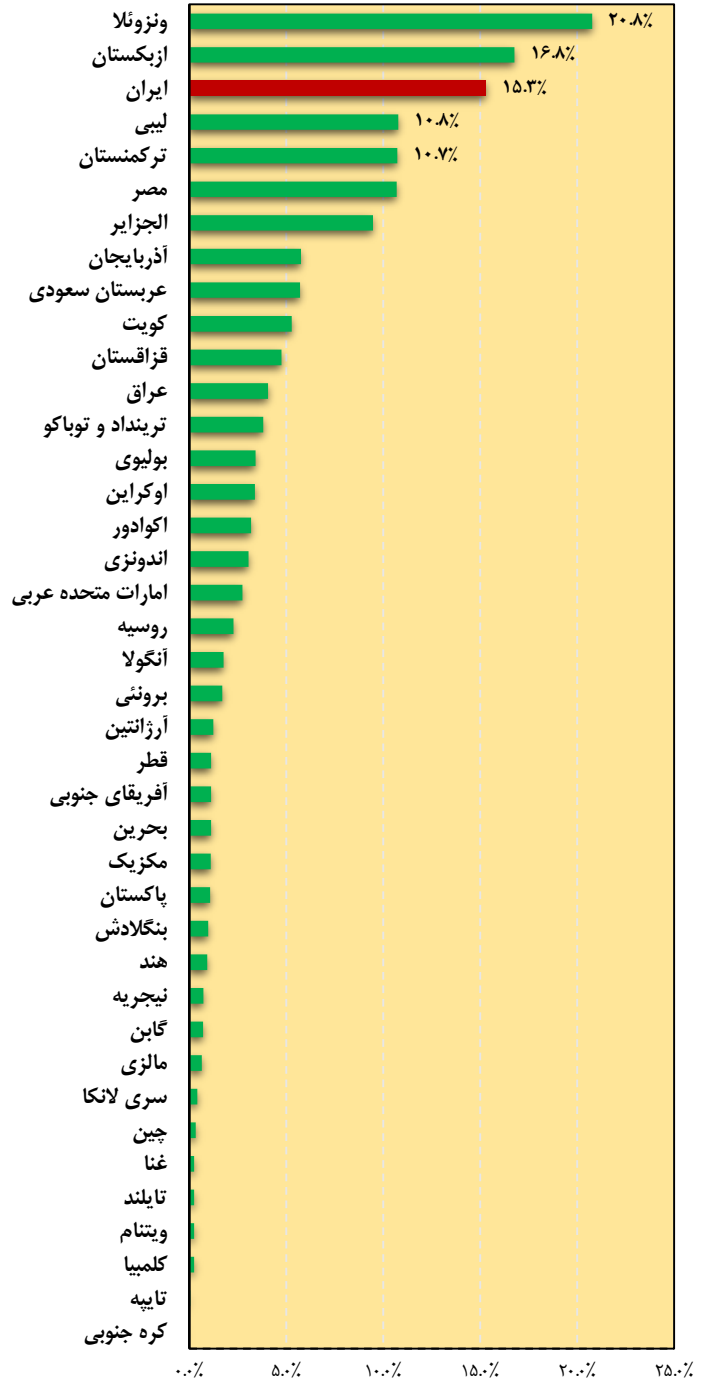

معاونت بررسی های اقتصادی

نمودار ۸- سرانه یارانه انرژی- دلار به ازای هر نفر

نمودار ۷- نسبت یارانه انرژی به تولید ناخالص داخلی- درصد

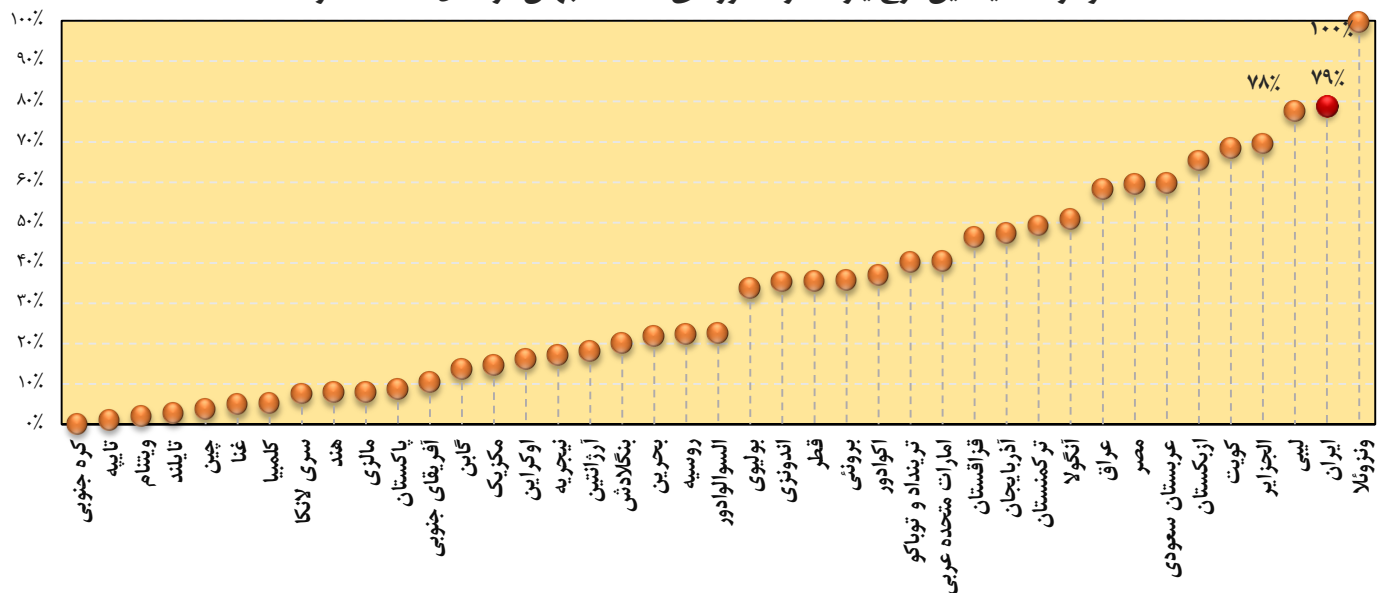

منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی

متوسط نرخ یارانه انرژی

متوسط نرخ یارانه انرژی (نسبت درصد یارانه به قیمت مرجع انرژی) در ونزوئلا برابر ۱۰۰ درصد بوده که بالاترین سطح را در جهان به خود نسبت داده است؛ بدین معنی که در ونزوئلا معادل کل قیمت انرژی، یارانه پرداخت می‌شود. پس از ونزوئلا، ایران با نرخ یارانه انرژی ۷۹ درصدی در سال ۲۰۱۸ در جایگاه دوم جهان قرار گرفته است. کشورهایی که متوسط نرخ یارانه در آنها بالای ۵۰ درصد است، عبارتند از ونزوئلا، ایران، لیبی، الجزایر، کویت، ازبکستان، عربستان، مصر، عراق و انگولا.

نمودار ۹- میانگین نرخ یارانه در کشورهای مختلف جهان در سال ۲۰۱۸-۲ درصد

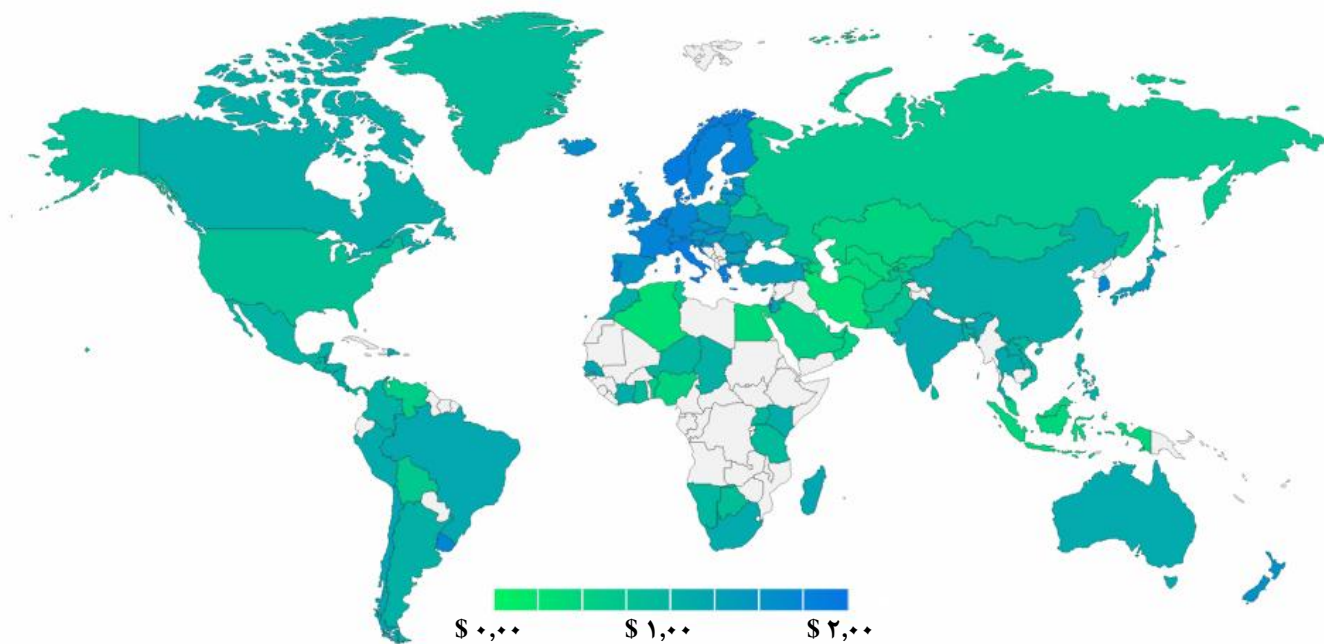
منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی

قیمت بنزین

براساس آمارهای آژانس بین‌المللی انرژی، قیمت بنزین ایران در سطح بسیار پایین‌تری نسبت به کل جهان قرار دارد. بهای هر لیتر بنزین در ایران حدود ۰,۰۹ دلار است که در مقایسه با کشورهای همسایه از جمله پاکستان (۰,۷۴ دلار)، افغانستان (۰,۶۷ دلار)، عربستان (حدود ۰,۵۴ دلار)، امارات (۰,۶۴ دلار)، روسیه (۰,۶۹ دلار) و ترکیه (۱,۳ دلار) در سطح بسیار پایین‌تری قرار دارد (شکل ۱ و نمودار ۱۰). بهای هر لیتر بنزین در عراق نیز حدود ۰,۶۳ دلار است که ۷ برابر ایران است.

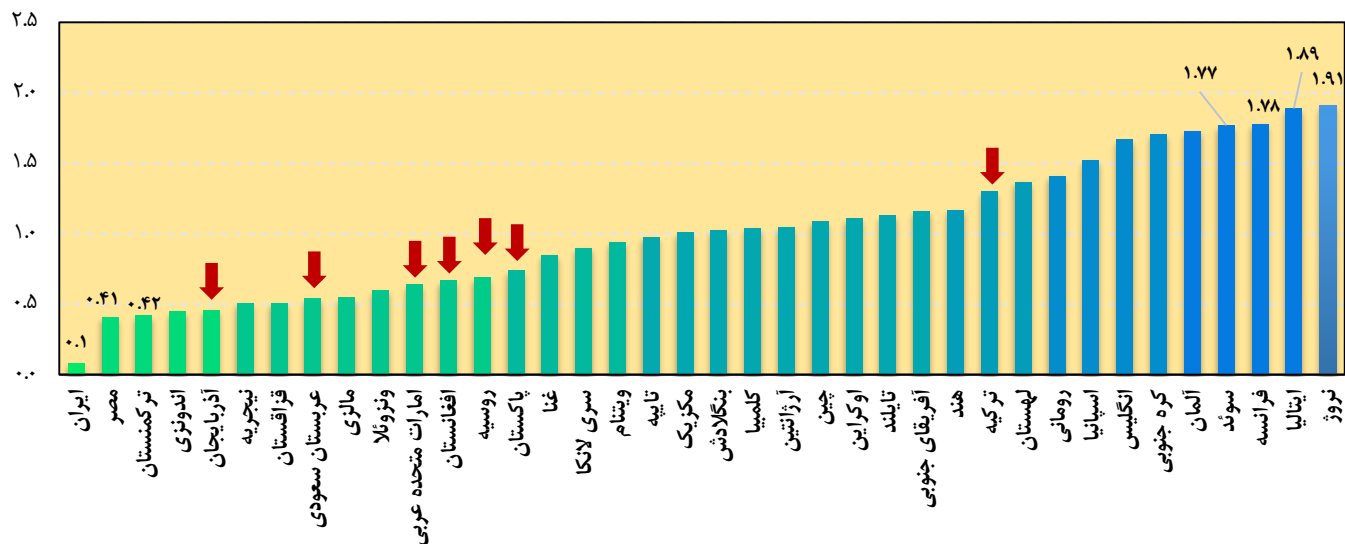
^۲ قیمت بنزین در ایران براساس نرخ دلار ۱۰,۸ هزار تومانی تبدیل شده است. در آمارهای آژانس بین‌المللی انرژی بهای بنزین برای ایران معادل ۰,۳ دلار در نظر گرفته شده که با توجه به افزایش نرخ ارز در سال ۱۳۹۷، صحیح نیست.

شکل ۱- نقشه قیمت بنزین در جهان (دلار در هر لیتر)

منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی
 *آمارها برای اغلب کشورها مربوط به سال ۲۰۱۸ هستند، مگر اینکه آمار سال ۲۰۱۸ برای آن کشور موجود نباشد.

نمودار ۱۰- قیمت بنزین در برخی کشورها - دلار بر هر لیتر

منبع آمارها: آژانس بین‌المللی انرژی
 *آمارها برای اغلب کشورها مربوط به سال ۲۰۱۸ هستند، مگر اینکه آمار سال ۲۰۱۸ برای آن کشور موجود نباشد.

↓ : کشورهای همسایه

نکات سیاستی

- با وجود تاثیر منفی افزایش قیمت نفت خام در توقف یا برگشت مجدد روند رشد یارانه‌های سوخت در برخی کشورها، وضعیت برخی اقتصادها به‌ویژه بعضی اقتصادهای صادرکننده نفت از جمله عربستان و امارات متحده عربی نشان می‌دهد که این اقتصادها تلاش برای حذف یارانه‌های سوخت را ادامه داده‌اند که آثار مثبتی در ارتقاء سطح رقابتی و همچنین کاهش کسری بودجه این کشورها داشته است. یکی از دلایل عدم کاهش یارانه سوخت در ایران، تثبیت قیمت حامل‌های سوخت به‌خصوص بنزین و گازوئیل از سال ۱۳۹۴ به بعد و عدم اجرای صحیح قانون هدفمند کردن یارانه‌هاست. برنامه‌ریزی برای حذف یارانه بنزین و گازوئیل از اولویت‌های مهم اصلاحات ساختاری اقتصادی در راستای واقعی کردن قیمت‌ها و ارتقاء رقابت‌پذیری است.
- با جهش نرخ ارز در سال ۱۳۹۷، عملاً معادل ارزی یارانه انرژی در ایران هم افزایش یافت که این موضوع در آمارهای آژانس بین‌المللی انرژی در نظر گرفته نشده و چه بسا با اعمال ارقام صحیح، وضعیت اختصاص یارانه انرژی در ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان در وضعیت بسیار وخیم‌تری باشد. یکی از اجزای محاسبه ارزش یارانه، قیمت بنزین است که بر اساس مابه‌التفاوت قیمت داخلی و خارجی و میزان مصرف آن محاسبه می‌شود. با توجه به اینکه قیمت بنزین در محاسبات آژانس بین‌المللی انرژی کمتر از مقدار واقعی آن در ایران در نظر گرفته شده، رقم واقعی ارزش یارانه انرژی ایران بیش از رقم برآوردی آژانس بین‌المللی انرژی است. کسب رتبه نخست در برخی متغیرهای اقتصادی از جمله یارانه‌های انرژی برای اقتصادی مانند ایران که دچار مشکلات ساختاری شدید بوده، تورم بالایی دارد، صادرات غیرنفتی قابل اتکا و توجهی ندارد و در حال دور شدن مستمر از روند رشد بلند مدت اقتصادی است، نه تنها نکته مثبتی برای اقتصاد ایران تلقی نمی‌شود بلکه در عوض نیاز به تغییر جدی در رویکردهای دولت و حاکمیت در خصوص یارانه‌های انرژی در ایران دارد.
- با وجود بالا بودن سرانه یارانه انرژی در ایران، میزان برخورداری افراد و دهک‌های درآمدی از این یارانه‌ها یکسان نبوده و توزیع این یارانه‌ها، ناعادلانه است. تصور اینکه یارانه‌های مزبور مانع رشد قیمت‌ها و باعث ارتقاء سطح رفاه خانوارها در کشور شده است، نیاز به تامل دارد. اختصاص یارانه انرژی در ایران در قالب یارانه پنهان از طریق عرضه ارزان و همگانی حامل انرژی صورت می‌گیرد که آشکار نبودن آن و عدم توجه به تفاوت معنادار میزان برخورداری طبقات درآمدی گوناگون، موجب توزیع غیرعادلانه آن، ضمن رشد غیرمنطقی مصرف و اتلاف منابع کشور شده است. جایگزینی روش فعلی با اصلاح قیمتی همراه با اعطای یارانه مستقیم برای طبقات کم‌درآمد، از توصیه‌های سیاستی است که می‌تواند برای اصلاح رویه اختلال‌زای فعلی، بکار گرفته شود.
- یکی از پیامدهای ناخوشایند و آسیب‌زننده به اقتصاد کشورها، وجود شکاف بالا میان قیمت فروش داخلی سوخت با کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای همسایه است. تفاوت حداقل ۷ برابری قیمت سوخت در ایران با کشورهای همسایه باعث افزایش انگیزه قاچاق با هدف کسب منابع سرشار از این محل شده است. افزایش سطح میانگین روزانه مصرف بنزین و افزایش سرعت رشد مصرف سالانه آن، از شواهد سرریز مازاد مصرف داخلی به مقصد کشورهای همسایه است. متاسفانه در مقایسه

معاونت بررسی های اقتصادی

با کشورهای همسایه حتی افغانستان و عراق، ایران بدترین سیاست را در زمینه تعیین قیمت سوخت داراست. این سوال که چرا دولت عراق و سایر کشورهای منطقه-که برخی از سطح توسعه یافتگی کمتری هم در مقایسه با ایران برخوردارند- قیمت سوخت را با فاصله کمتری از قیمت بین‌المللی در داخل کشور خود عرضه و مسیر درستی را در این زمینه دنبال می‌کنند ولی سیاست‌گذار اقتصادی در ایران، همچنان از رویکردهای منسوخ زیان‌بار، استفاده می‌کند، موضوعی مهم و قابل تامل جدی بوده و نیازمند پاسخ روشن دولتمردان است.

